

WSTĘP

Droga do dalekiej jeszcze syntezy dziejów książki w Polsce wiedzie niewątpliwie przez szczegółowe badania ośrodków tworzenia, rozpowszechniania i wykorzystywania ksiązek - przez śledzenie genezy, produkcji, obiegu i oddziaływania zarówno całych zespołów dokumentów, jak również poszczególnych egzemplarzy. Bez możliwie pełnej naukowej rejestracji ośrodków kultury książki, bez stworzenia ich mapy i konfrontacji z mapami innych centrów intelektualnych dawnej Polski nie będziemy w stanie odpowiedzieć na pytanie, jaką rolę odgrywały książki w kształtowaniu kultury umysłowej, artystycznej i moralnej polskiego społeczeństwa w przeszłości. Z kolei bez tego fundamentu nie potrafimy określić funkcji książki w naszym społeczeństwie obecnie i w przyszłości.

Aktualny stan wiedzy w zakresie historii książki wymaga więc przede wszystkim możliwie szerokich i wszechstronnych, ale ukierunkowanych, zorganizowanych i zdyscyplinowanych metodologicznie badań źródłowych, prowadzących do wykrycia i zinterpretowania jak największej liczby śladów obecności książki w dawnej Polsce. Nasze zbiory historyczne były katastrofalnie niszczone i rozprasane. Obecnie dysponujemy tylko nieznanym procentem niewiadomej całości. Ale, choć może to wydawać się paradoksalne, stosunkowo lepiej wiemy co utraciliśmy, niż czym obecnie dysponujemy. Nie wszystkie bowiem zbiory rękopisów i starych druków objęte są jeszcze rejestracją podstawową, znikoma liczba została przebadana pod względem proveniencji, nieliczne tylko kolekcje dooczekwały się opracowania monograficznego. Szczególnie ważne są tedy prace z zakresu specjalistycznej informacji i dokumentacji zbiorów. Ale przecież zbiory historyczne mogą odpowiedzieć ponadto na wiele

bardzo złożonych pytań, zwłaszcza z dziedziny recepcji idei i dziejów mentalności społecznej. Wyniki uzyskane dzięki badaniom zbiorów metodami księgoznawczymi znakomicie dopełniają i wzbogacają wiedzę zdobytą innymi sposobami.

Na przykład nie można w pełni odtworzyć historii szkolnictwa i nauczania w Polsce bez przebadania księgozbiorów szkolnych. O treściach nauczania bowiem, nie mniej niż urzędowe programy, mówią zachowane w bibliotekach szkolnych podręczniki opatrzone uwagami nauczycieli i uczniów, komentowane przez nich na marginesach lektury uzupełniające, wreszcie skrypty wykładów, notatki czy prace dyplomowe. O popularności jakiegoś pisarza i rezonansie społecznym jego dzieł mówią nie tylko oficjalne pochwały lub potępienia, umieszczenie w programie wykładów itp., ale również liczba wydań i przekładów jego książek oraz recepcja poszczególnych egzemplarzy.

Ujmowanie problematyki dziejów książki w ogólnym kontekście historii kultury leży u podstaw działalności „Zespołu Badań nad Rolą Książki w Kulturze Polskiej” skupiającego pracowników Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oraz Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Przedstawione w niniejszym tomie rozprawy są komunikatami o niektórych wynikach prac prowadzonych obecnie przez autorów związanych z Zespołem¹.

Wszystkie artykuły koncentrują się wokół zagadnień badań proveniencyjnych i archiwalnych stanowiących podstawę warsztatu księgoznawcy. Metodyce badań proveniencyjnych oraz możliwościom i granicom ich zastosowań poświęcone zostały szkice M.Sipayłło i H.Juszczakowskiej. M.Brzdękiewicz przedstawia w swym artykule sylwetkę nie zauważonego dotychczas, a niezwykle charakterystycznego XVIII-wiecznego bibliofila Aleksandra Benedykta Batowskiego, którego sugestywna postać zarysowała się podczas opracowywania jego księgozbioru częściowo zachowanego w BUW. Podobna była geneza zainteresowań H.Domańskiej dziejami księgozbioru Aleksandra Sapiehy, a następnie rodowej biblioteki Sapiehów gromadzonej w Kodniu i w początkach XIX wieku przekazanej w darze Warszawskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk². Rękopiśmienny inwentarz biblioteczny z 1617 roku posłużył W.Pabinowi do rozważań nad sztuką bibliotekarską i kul-

turą książki bernardynów kalwaryjskich w XVII wieku, a zachowane katalogi i inwentarze zbiorów Wacława Aleksandra Maciejowskiego umożliwiły H. Chober prześledzenie ścisłych związków zachodzących między lekturami, kontaktami osobistymi a twórczością znanego XIX-wiecznego uczonego.

Tak więc obok nowych szczegółowych ustaleń materiałowych każde opracowanie zmierza do ukazania odmiennych aspektów i perspektyw badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. Wydaje się to szczególnie uzasadnione celami dydaktycznymi, jakie stawia sobie niniejsze wydawnictwo.

Barbara Bieńkowska

Przypisy

¹ W kręgu inspiracji Zespołu powstały nadto dwie publikacje: Praca zbiorowa pod red. I. Stasiewicz-Jasiukowej, Nowożytna myśl naukowa w szkołach Komisji Edukacji Narodowej, Wrocław 1973, s. 278 oraz B. Bieńkowska, T. Bieńkowski, Kierunki recepcji nowożytnej myśli naukowej w szkołach polskich. 1600-1773, cz. 1 Przyrodznawstwo, Warszawa 1973, s. 118.

² Informacji wyjściowych dla obu rozpraw dostarczyła kartaoteka proveniencyjna opracowywana w Dziale Prac Naukowych BUW.